

UDK –902
94

ISSN:2490-3930
GODINA II/BROJ 2

UDRUŽENJE ZA PROUČAVANJE I PROMOVIRANJE ILIRSKOG NASLIJEĐA I DREVNIH I KLASIČNIH CIVILIZACIJA
BATHINVS

GODIŠNJAK UDRUŽENJA BATHINVS ACTA ILLYRICA

– SARAJEVO, 2018. –

ACTA ILLYRICA • GODIŠNJAK UDRUŽENAJ BATHINVS • GODINA II / BROJ

2

Acta Illyrica
Godišnjak Udruženja BATHINVS
Godina II/Broj 2

*Ovaj broj časopisa posvećen je uvaženom članu
bosanskohercegovačke akademske zajednice
prof. dr. sc. Esadu Pašaliću.*

Izdavač / Publisher:

Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i
klasičnih civilizacija BATHINVS
Topal Osman Paše 20, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
<http://bathinvs.com/>

Za izdavača / For the Publisher: Dženan Brigić

Glavna i odgovorna urednica / Editor-in-chief: Amra Šaćić Beća

Redakcija / Editorial Board:

Enver Imamović, Branka Migotti, Milan Lovenjak, Snežana Ferjančić,
Salmedin Mesihović, Bego Omerčević, Drago Župarić, Ivan Basić, Marcel
Burić, Adila Pašalić Kreso

Sekretar redakcije / Secretary of the Editorial Board: Edin Veletovac

Recenzentski odbor / Advisory Board:

Salmedin Mesihović, Adnan Busuladžić, Alka Domić Kunić
Ivan Radman Livaja, Almir Marić

Prijevod na engleski / English translation: Samra Čebirić

Lektor / Proofreader: Selma Demirović Raonić

DTP: Amra Mekić

UDK: Elvira Poljak Bajramović

Vizualni identitet naslovnice / Cover page design: Amra Mekić

Štampa / Print: Agencija PERFECTA

Tiraž / Print Run: 200

Časopis je indeksiran u / Journal indexed in:
C.E.E.O.L. (Central Eastern European Online Library)

*Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i
drevnih i klasičnih civilizacija*
BATHINVS

Acta Illyrica

**Godišnjak Udruženja BATHINVS
Godina II/Broj 2**

SARAJEVO, 2018.

SADRŽAJ

PREGOVOR.....	7
---------------	---

PREGLEDNI I NAUČNI RADOVI

Moamer Šehović – <i>In honorem et memoriam Esada Pašalića</i>	13
Dženan Brigić – <i>Gornja Tuzla – prahistorijsko naselje sjeveroistočne Bosne (Kulturna stratigrafija na osnovu Čovićevog iskopavanja iz 60-tih godina 20. st.)</i> ...	27
Mirza Hebib – <i>Položaj i značaj otoka Mljeta u razdoblju rimske uprave</i>	41
Siniša Bilić-Dujmušić / Feđa Milivojević – <i>Cezarov posjet Iliriku 57./56. g. pr. Kr.</i>	61
Alka Domić Kunić – <i>PROSOPOGRAPHIA BELLI BATONIANI: Augustovi legati u mreži međusobnih veza i interesa</i>	83
Salmedin Mesihović – <i>Predstave ilirskih ethnè u augusteumu u Afrodisiju</i>	131
Amra Šaćić Beća – <i>Koji je administrativni status rimskog naselja na Ilidži?</i>	149
Gligor M. Samardžić – <i>Epigrafski miljokazi i njihov značaj za proučavanje rimskih komunikacija na jugu provincije Dalmacije (Primjeri iz istočne Hercegovine i zapadne Crne Gore)</i>	179
Goran Popović – <i>Rimske komunikacije u sjeveroistočnoj Bosni sa posebnim osvrtom na novootkrivenu dionicu puta na planini Bišini</i>	193
Péter Kovács – <i>The northern border of the Pannonians and the river Drava</i>	217
Tarik Silajdžić – <i>Tipologija rimskih ciglana s područja Bosne i Hercegovine – prilog poznavanju rimske građevinske djelatnosti u unutrašnjosti provincije Dalmacije</i>	231
Adnan Busuladžić – <i>Antički tragovi putovanja na prostoru današnje Bosne i Hercegovine</i>	267
Sanda Hasagić – <i>Korelacija putnih komunikacija i mitraizma u rimskoj provinciji Dalmaciji</i>	299
Edin Veletovac – <i>Osvrt na arhitektonski kompleks na Mogorjelu kao problem historiografije XIX, XX i XXI stoljeća</i>	317
Hrvoje Gračanin / Nebojša Kartalija – <i>Neka razmatranja o gospodarstvu Zapadnog Ilirika od IV do VI stoljeća</i>	335
Samir Aličić – <i>Jurisprudent Lucije Neracije Prisk</i>	395

Dževad Drino / Benjamina Londrc – <i>Rudarski propisi klasičnog i postklasičnog rimskog prava</i>	407
Dijana Beljan – <i>O adaptaciji latinskih imena i nekih rimskih tehničkih termina: vlast – pravo – religija</i>	427

PRIKAZI I IZVJEŠTAJI

Aldin Ćatić – <i>Prikaz knjige: “Rimski ratovi u Iliriku: povijesni antinarativ”, Danijel Džino i Alka Dović Kunić</i>	451
Arneta Selimović – <i>Izveštaj sa naučnog skupa povodom pedesetogodišnjice smrti prof. dr. Esada Pašalića (Sarajevo, 20 / 21. 10. 2017.)</i>	457
UPUTSTVA AUTORIMA	463
CONTRIBUTOR GUIDELINES	465
UPUTSTVA RECENZENTIMA	468
AUTORI OBJAVLJENIH RADOVA	469

dr. sc. Samir Aličić

Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu

Pravni departman Državnog univerziteta u Novom Pazaru

Izvorni naučni rad/Original scientific paper

UDK: 929 Priscus

347.965 (37)

Jurisprudent Lucije Neracije Prisk

Apstrakt: Lucije Neracije Prisk je rimski političar i pravnik koji je jedno vreme, najverovatnije u periodu od 102. do 106. godine nove ere, obavljao dužnost namesnika Provincije Panonije. Bio je poznati pravni stručnjak i član carskog saveta (*consilium principis*). Kao učenik Celza Starijeg, nakon njegove smrti, zajedno sa Celzom Mlađim, bio je na čelu prokuleanske pravne škole. Najveći uticaj na njega ostavio je Labeon, a bio je u vrlo bliskim odnosima sa manje poznatim pravnikom Aristonom. Pridavao je veliki značaj pravnim načelima i moralnim principima, i bio je pod uticajem, kako italske moralističke tradicije tako i stoičke filozofije.

Ključne reči: Gens Neracija, Neracije Prisk, Ariston, Labeon, rimsko pravo, jurisprudencija, Panonija, Ilirik

1. Porodica i činovnička i politička karijera Neracija Priska

Lucije Neracije Prisk (*Lucius Neratius Priscus*), u literaturi poznat i kao Neracije Prisk, Neracije Sin ili Neracije Mlađi (da bi se razlikovao od svog oca istog imena), ili prosto Neracije, vodi poreklo iz plebejske porodice iz samnitskog grada Sepinuma. Njegovova oca je imperator Vespazijan, verovatno 73. ili 74. godine, primio u senat kao bivši pretor. Verovatno je u pitanju bila nagrada za podršku u borbi za vlast koju mu je pružio u “godini četvorice careva” (68-69). Za vreme Domicijana obavljao je dužnost prefekta blagajne Saturnovog hrama, a 87. godine postao je *consul suffectus* zajedno sa Gajem Cilnijem Prokulom. U to vreme je već verovatno bio u poodmakloj životnoj dobi. U svojstvu propretora obavljao je dužnost namesnika provincije Panonija, verovatno 91-94. godine. Imao je dva sina, Marcela i Priska. Lucija Neracija Marcela je usvojio stric Marko Hirije Frontona Neracije Pansa, i poznat je uglavnom po tome što je jedno vreme upravljao u svojstvu propretora provincijom Britanijom, i što je bio prijatelj Plinija Mlađeg. Izgradio je uspešnu političku

karijeru, i bio je, pored ostalog, konzul sufekt 95. i redovni konzul 129. godine.¹

Što se tiče pravnika Lucija Neracija Priska, koga ćemo u daljem tekstu nazivati Neracije, o njegovom ličnom i porodičnom životu ne znamo gotovo ništa. Bilo je pokušaja da se identifikuju njegovi mogući potomci, ali predložene teorije nisu opšteprihvaćene. S druge strane, on spada među one rimske jurisprudente čija se činovnička karijera može rekonstruisati sa priličnom sigurnošću, i to uglavnom, kao i njegovog oca, zahvaljujući epigrafskim natpisima u rodnom Sepinumu. Utvrđeno je da je bio vojni tribun oko 79. godine u *Mogontiacum*-u, današnjem Majncu. Barem od 83. do 97. godine boravio je u Rimu, gde je obavljao dužnosti uobičajene za *cursus honorum* mladića iz senatorske porodice. Po većinskom mišljenju među savremenim istoričarima, bio je kvestor (otprilike 83-84. godine), plebejski tribun (85-86) i pretor (88-89). Ako uzmemo u obzir da dužnost vojnog tribuna nije mogao obavljati pre navršene dvadesete, a dužnost plebejskog tribuna pre dvadeset sedme godine, možemo pretpostaviti da je najverovatnije rođen krajem pedesetih godina prvog veka. Godine 97. bio je *consul suffectus*. Nedugo nakon toga postao je član prestižne svešteničke kolegije *Septemviri epulonum*. Po svemu sudeći, dakle, promena režima koja je usledila nakon Domicijanovog pada nije uticala negativno na njegovo dalje napredovanje. Nedugo nakon toga obavljao je dužnost namesnika Donje Germanije, verovatno 98-101. godine. U vreme Trajana obavljao je i dužnost namesnika još uvek jedinstvene Provincije Panonije, kojom je ranije upravljao i njegov otac. Na ovu dužnost je stupio 102. ili 103. godine, zamenivši na njoj Kvinta Glitija Agrikolu. Verovatno je ovu dužnost napustio 105. ili 106. godine i po svemu sudeći njegov naslednik na tom mestu je bio Publije Metilije Sabin Nepos. Izgleda da je ostatak života proveo u Rimu kao član princepsovog saveta (*consilium principis*) u koji ga je primio Trajan, koji ga je visoko cenio, prema *Historia augusta* čak toliko da je razmišljao da ga imenuje za naslednika prestola. Ukoliko je ovaj podatak tačan, izgleda da to ipak nije uticalo na Hadrijanov odnos prema njemu, jer je položaj člana princepsovog pravnog saveta zadržao i pod ovim vladarom. Članstvo u Hadrijanovom savetu je ujedno i poslednji podatak koji imamo o njemu, što verovatno znači da je umro pre kraja Hadrijanove vladavine (odnosno pre 138. godine).²

¹ O porodici pravnika Neracija Priska videti: Nagy, 1980, 411-436; Syme, 1957, 480ss; Syme, 1984, 181ss; Eck, 1983, 195-201.

² O karijeri Neracija Priska pored epigrafskih izvora (Posebno *CIL IX 2454*; *CIL IX 2455*; *CIL XV 8008*), svedoče i dva pasusa iz *Historia Augusta* (*Hadr.* 4.1; *Hadr.* 18.1), te jedan pasus iz *Digesta* (D.37.12.5). Od literature videti: Camodeca, 1976, 19-38; Syme, 1957, 480-493; Orestano, 1965, 233; Syme 1965, 342-361.

2. Pravnička karijera i opus Neracija Priska

Iako je izgradio solidnu političku i činovničku karijeru, Neracije je najpoznatiji kao pravnik. Zapravo, on je jedan od najpoznatijih rimskih jurisprudenata. Pripadao je Prokuleanskoj školi, koju je svojevremeno utemeljio Labeon.

Moguće je da je Labeon bio oženjen izvesnom Neracijom, na šta ukazuje jedan pasus u Digestama.³ Iako u tekstu nije izričito rečeno da je Labeon koji se ovde pominje poznati pravnik i osnivač Prokuleanske škole, vrlo je izvesno da se upravo o njemu radi. Jer, imena kao što su Labeon i Neracija nisu baš tipična i teško da je ovde reč o izmišljenom primeru. Osim toga, ovaj tekst potiče iz Paulovog komentara dela malo poznatog pravnika Vitelija. Najverovatnije je da je Vitelije pravnik bio savremenik Mazurija Sabina ili da je bio nešto stariji, jer je prvu knjigu *Ad Vitellium* napisao upravo Sabin. Ako znamo da je vrhunac Sabinove delatnosti bio za vreme cara Tiberija, i da je Labeon umro nešto pre toga, verovatno krajem Avgustove vladavine, onda je spomenuti Vitelije delovao upravo u vreme kada je mogao biti otvaran Labeonov testament. Dakle, moguće je da je Neracijeva porodica i mnogo pre njegovog rođenja imala bliske veze sa poznatim pravicima. No, nema indicija koje bi ukazivale da je Neracije Stariji bio pravnik, a ako i jeste, nije ostavio nikakvog traga u pravnoj nauci. Pravnici uvek citiraju kolegu po imenu Neracije, ili Neracije Prisk, bez dodatka *pater* ili *filius*, kao što je slučaj recimo sa dvojicom pravnika poznatih po imenu Celz. Po svemu sudeći, postojao je samo jedan jurisprudent po imenu Neracije, i kada se spomene njegovo ime, nije bilo nikakve sumnje u pogledu toga na koga se misli.

Prema Pomponiju, Neracije je bio vodeći pravnik i šef prokuleanske pravne škole, zajedno sa Celzom Mlađim, u periodu nakon Pegaza i Celza Starijeg.⁴ Činjenica da je delovao u isto vreme kada i takva pravnička veličina kao što je Celz, u čijoj je senci delimično ostao, objašnjava zašto Neracije nije imao još i veći uticaj.

Od Neracijevih dela je u originalu sačuvano 76 paragrafa koje su Justinijanovi kompilatori uvrstili u Digesta.⁵ Oni su citirali samo tri Neracijeve knjige: *libri*

³ D.34.2.32.6 PAULUS libro secundo ad Vitellium *Labeo testamento suo Neratiae uxori suae nominatim legavit vestem mundum muliebrem omnem ornamentaque muliebria omnia lanam linum purpuram versicoloria facta infectaque omnia...* (D.34.2.32.6 PAUL, iz druge knjige o Viteliju: *Labeon je u svom testamentu supruzi Neraciji imenovavši je (izričito) ostavio legat: "žensku odeću, sve ženske ukrase i svu vunu, lan, sve purpurno i raznobojno, obrađeno i neobrađeno..."*)

⁴ D.1.2.2.53

⁵ D.1.3.21; D.2.11.14; D.2.14.58; D.5.3.57; D.6.2.17; D.7.1.44; D.7.1.61; D.8.3.2pr; D.8.3.2.1; D.8.3.2.2; D.9.2.53; D.10.2.54; D.12.4.8; D.12.6.41; D.15.1.55; D.15.3.18; D.16.3.18; D.16.3.30; D.17.1.35; D.17.1.39; D.18.3.5; D.19.1.31pr; D.19.1.31.1; D.19.1.31.2; D.19.5.6; D.20.2.4pr; D.20.2.4.1; D.21.2.48; D.22.6.2; D.23.3.53; D.24.1.44; D.25.1.15; D.25.1.16; D.26.1.18; D.26.3.2pr; D.26.3.2.1; D.26.7.52; D.27.10.9; D.28.5.55; D.29.2.59; D.30.118; D.30.124; D.32.24; D.33.7.23; D.36.3.13; D.37.10.9; D.38.1.50pr; D.38.1.50.1; D.39.2.47; D.39.6.43; D.40.7.17; D.41.1.13pr; D.41.1.13.1; D.41.1.14pr; D.41.1.14.1; D.41.1.15; D.41.3.40; D.41.3.41; D.41.10.5pr; D.41.10.5.1;

membranarum (7 tomova, knjige o *ius civile*-u i *ius honorarium*-u u koje su umetnuta i dogmatska razmatranja i odgovarajući pravni slučajevi), *libri responsorum* (3 toma, zbirka odgovora na pravna pitanja) i *libri regularum* (15 tomova, zbirka pravnih pravila odnosno regula). Navedene knjige moguće je delimično rekonstruisati na osnovu fragmenata iz Digesta. Međutim, na osnovu citata u delima drugih pravnika znamo da je Neracije napisao bar još tri naslova: *Epistulae* u 4 knjige, *Ex Plautio* u 3 knjige, i jednotomnu knjigu *De nuptiis*.

U svom opusu bavio poprilično različitim pravnim pitanjima. Njegova rešenja su dobro izbalansirana i odaju veliko pravničko znanje. U čisto teorijskom smislu bio je pravi prokuleanac: mnogo je držao do veze morala i prava. U njegovim stavovima mešaju se uticaji stoičke filozofije i čvrste veze koncepta prirode (*natura*) i prava (*ius*), kao i uticaj izvorno rimske, italske moralističke tradicije. Budući da ova poslednja preovladava, savremeni istraživači pronašli su u njegovim stavovima crtu konzervatizma koja za prokuleance nije toliko tipična. Ona proizlazi iz čvrstog ubeđenja da se temeljni pravni principi, zasnovani na osnovnim moralnim stavovima, ne smeju dovoditi u pitanje. Ove pravne i moralne principe Neracije je vešto uobličavao u pravna pravila – regule.⁶

3. Neracije i drugi jurisprudenti

No, bez obzira na to Neracijev uticaj nije bio beznačajan. Drugi pravници su ga često citirali. U Justinijanovim Digestama nalazimo čak 116 citata iz Neracijevih knjiga u delima drugih pravnika. Pored toga, 8 puta je citiran u postklasičnoj pravnoj zbirci poznatoj pod nazivom *Fragmenta Vaticana*,⁷ a jednom u *Collatio legum Mosaicarum et Romanarum*.⁸ Prema tome, u do danas sačuvanim pravnim tekstovima Neracije je citiran 125 puta. U Digestama citate od Neracija nalazimo kod Pomponija (9 puta),⁹ Paula (26 puta),¹⁰ Ulpijana (71 put),¹¹

D.43.20.6; D.44.1.21; D.44.2.27; D.44.4.11pr; D.44.4.11.1; D.45.3.22; D.45.3.24; D.46.6.11; D.46.7.16; D.47.2.65; D.47.2.84pr; D.47.2.84.1; D.47.9.8; D.47.10.41; 50.1.9; D.50.5.4.

⁶ Više o Neracijevoj pravnoj logici i kulturi i njegovim pravnim rešenjima videti u: Orestano, 1965, 233; Greiner, 1973, 182 ss; Scarano Ussani, 1977, 146-198; Scarano Ussani, 1979; Sitzia, 1983, 33-44; Maifeld 1991; Gnoli, 1992, 169-179; Carvaterra, 1984, 405-436.

⁷ FV. 54; FV.71; FV.75.3; FV.79; FV.81; FV.82; FV.83; FV.85.

⁸ CO.12.7.7

⁹ D.1.2.2.53; D.17.2.62; D.19.1.6.1; D.30.13; D.30.45pr; D.34.3.8.2; D.35.1.6.1; D.40.4.46; D.40.7.5pr; D.41.10.3.

¹⁰ D.2.14.27pr; D.3.5.17; D.7.8.23; D.8.2.19pr; D.15.3.19; D.15.3.19; D.16.2.4; D.17.1.22.8; D.17.1.26.7; D.18.1.57pr; D.20.3.3; D.22.1.14.1; D.23.3.30; D.24.1.26.1; D.24.3.17pr; D.24.3.17.2.

¹¹ D.3.2.11.3; D.3.3.27.1; D.4.6.15.3; D.5.3.13.3; D.6.2.9.3; D.7.1.7.3; D.7.2.3pr; D.7.2.3.2; D.7.8.10.2; D.8.3.3pr; D.8.3.3.1; D.8.3.3.3; D.8.3.5.1; D.8.5.2.2; D.9.2.9.2; D.9.2.23pr; D.9.2.27.9; D.9.4.21.6; D.10.2.18.7; D.10.2.20.7; D.10.3.7.1; D.10.4.3.11; D.10.4.5.4; D.10.4.9.8; D.11.3.9.3; D.11.3.11pr;

Modestina (1 put),¹² Celza (2 puta),¹³ Gaja (3 puta),¹⁴ Marcela (1 put),¹⁵ i Papinijana (4 puta).¹⁶ Dakle, najveći broj citata potiče od Ulpijana i Paula. To ne mora da ukazuje na njihovu posebnu privrženost Neraciju, jer najveći deo Digesta čine tekstovi ove dvojice pravnika, pa su njihovi citati prosto imali veću šansu da se sačuvaju do danas. Ipak, ako dodamo da je pravnik Paul početkom trećeg veka napisao trotomnu knjigu *Ad Neratium* – svojevrsni komentar Neracijevog dela, to bi moglo da ukazuje da ga je visoko cenio. Takođe, to što nemamo podatke o tome da su ga citirali neki pravници, recimo Julijan, ne mora da znači da im je Neracijevu delo bilo nepoznato ili da ga nisu cenili. U svakom slučaju, za razliku od na primer misterioznog Gaja kojeg su retko citirali drugi klasični pravници, Neracije je bio cenjen i dobro poznat među drugim pravicima, kako među savremenici, tako i među onima iz kasnijeg perioda.

Neracijev kolege cenile su njegova praktična rešenja, ali još više njegovu sposobnost uopštavanja. Neraciju dugujemo nekoliko čuvenih pravnih izreka koje drugi pravници rado citiraju, a ponekad se o njima i izričito pohvalno izražavaju.¹⁷ Verovatno najčuvenija Neracijeva izreka, *tres faciunt collegiam* (*trojica čine udruženje*), koja se odnosi na minimalan broj osoba potreban radi formiranja kolegije, citirana je u Digestama više puta.¹⁸

Što se tiče uticaja koji su drugi pravници izvršili na Neraciju, može se reći da je on izgleda bio poprilično originalan pravnik i relativno je retko izričito citirao svoje kolege: 10 puta citira Aristona,¹⁹ 5 puta Labeona,²⁰ i jednom Celza Starijeg,²¹ sveukupno dakle 16 citata. U tekstovima drugih pravnika koji citiraju Neraciju. Međutim, ponekad se dodaje da je on rešavao neki problem slično kao drugi pravni-

D.11.7.20pr; D.12.4.3.5; D.13.1.12.2; D.14.6.7pr; D.15.1.9.1; D.15.1.11.3; D.15.1.32.2; D.16.3.1.21; D.17.1.12.5; D.17.2.52.16; D.18.3.4.1; D.19.1.11.7; D.19.1.11.8; D.19.1.11.10; D.19.1.11.13; D.19.1.13.14; D.19.2.19.2; D.20.2.3; D.21.1.25.3; D.21.2.37.2; D.23.3.5.6; D.23.3.5.8; D.24.1.5.5; D.24.1.13.2; D.27.3.9.1; D.28.5.9.14; D.33.7.12.4; D.33.7.12.35; D.33.7.12.43; D.35.1.7pr; D.35.2.82; D.36.1.1.19; D.36.1.23.3; D.39.2.9.3; D.39.3.1.2; D.40.4.7; D.42.4.7.16; D.43.24.7.1; D.44.2.9.1; D.44.2.11pr; D.44.4.4.18; D.47.2.43.1; D.47.10.1.8; D.47.10.1.9; D.47.10.7.5.

¹² D.1.7.4

¹³ D.8.6.12; D.50.17.191.

¹⁴ D.12.6.63; D.36.1.65.12; D.38.1.49

¹⁵ D.50.16.85.

¹⁶ D.4.3.19; D.7.1.33pr; D.31.67.6; D.37.12.15.

¹⁷ Ulpijan na jednom mestu hvali Neracijevu izreku (*placet mihi neratii sententia* – D.19.1.13.14) i njegovu definiciju (D.10.4.3.11 - *elegantior igitur definit Neratius*). Videti i D.7.1.4 i D.24.1.13.2.

¹⁸ D.20.16.85; D.50.16.85; D.50.17.191.

¹⁹ D.13.1.12.2; D.23.3.20; D.28.59.17; D.35.1.7pr; D.40.4.46; D.2.14.58; D.17.1.39; D.18.3.5; D.36.3.13; FV.83.

²⁰ D.28.59.1; D.35.1.6.1; D.41.3.8pr; D.37.10.9; D.39.2.47.

²¹ D.17.1.39.

ci, mada se ne kaže izričito da ih je citirao. Tako, je u nekim slučajevima imao isto mišljenje kao Celz (Mlađi, jedan put),²² Labeon (3 puta),²³ Prokul (jedan put)²⁴ i Ariston (4 puta).²⁵ Logično, sledio je liniju svoje prokuleanske pravne škole, ali po svemu sudeći ne slepo: bar na jednom mestu se izrazio pohvalno o Sabinovom mišljenju.²⁶ Uz to, dodajmo da je Neracije po svemu sudeći cenio inače malo poznatog prokuleanskog pravnika Plaucija, budući da je, kako smo rekli, napisao komentar njegovog dela.

Dakle, možemo zaključiti da su najveći uticaj na Neracija, što je sasvim logično, izvršili pravnici njegove prokuleanske škole, kako stariji poput Labeona i Prokula, tako i savremeni poput Celza Starijeg i Celza Mlađeg, mada se Neracije nije libio ni da prihvati mišljenje sabinijanaca ako bi ga smatrao ispravnim. Donekle zbunjuje to što je napisao relativno obiman komentar dela neznatno starijeg, a malo poznatog jurisprudenta Plaucija, dok s druge strane u sačuvanim tekstovima nalazimo da je samo jednom citirao svog učitelja Celza Starijeg.

No, najzanimljiviji problem predstavlja njegov odnos sa pravnikom Aristonom. U pitanju je njegov malo poznati savremenik, o čijoj karijeri ne znamo ništa, osim da je bio Neracijev kolega u carskom savetu u vreme Trajana.²⁷ O njegovoj ličnosti i privatnom životu znamo nešto više zahvaljujući jednom pismu Plinija Mlađeg upućenom Luciju Katiliju Severu u kome Plinije govori o Aristonovoj teškoj bolesti.²⁸ Iz njega saznajemo da je bio oženjen i da je imao žensku decu; da je bio vrstan pravnik i veliki erudita; da je bio uzornog karaktera i morala, ali ponekad nesiguran i neodlučan. Takođe, izvesno je da je bio u vrlo prisnim odnosima sa Plinijem, koji je, opet, da ne zaboravimo, bio blizak prijatelj Neracijevog brata Marcela. Takođe, zahvaljujući Pliniju smo i korak bliže njegovom punom imenu: zvao se *Titius* (ili po nekim autorima *Titus*) *Aristo*.²⁹

Dakle, Neracije i Ariston su očigledno imali zajedničke prijatelje i pripadali istom intelektualnom krugu u Rimu. U prilog tome dodajmo i da je sačuvan pravni savet koji je Ariston dao izvesnom Neraciju Apijanau.³⁰ Kako Neraciji izgleda da baš nisu bili brojan gens, možemo pretpostaviti da je pomenuti Neracije Apijan koji se

²² D.7.2.3pr

²³ D.28.59.17; D.35.1.6.1; D.41.3.8pr

²⁴ D.41.2.3.3

²⁵ D.17.2.62; D.7.2.3.2; D.28.5.9.14; D.30.45pr

²⁶ D.8.6.12

²⁷ D.37.12.5

²⁸ Plinius, *Epistulae*, 1.22

²⁹ O Aristonu videti: Giffard, 1950, 69-76; Mayer-Maly, 1962, 1395-1397; Tafaro, 1976, 49-55; Mantello, 1990; Scarano Ussani, 1995, 315ss; Sargenti, 1997, 145-149.

³⁰ *aristo neratio appiano rescripsit* - D.40.4.46.

obratio za savet Aristonu verovatno bio rođak Neracija Priska, što bi takođe moglo da ulazuje na bliskost između dvojice pravnika.

Iako Aristona izgleda nisu bio mnogo cenile ostale kolege, možda i zbog toga što je, sudeći po imenu, bio grčkog ili istočnjačkog porekla, Neracije ga je citirao i to često, najčešće od svih. Njihova pravna mišljenja bila su usaglašena, mada ne uvek: postoji bar jedan primer da su se razilazila.³¹ Postoje nedvosmislena svedočanstva da su Neracije i Ariston pisali jedan drugom pitajući se međusobno za mišljenje o određenim pravnim pitanjima.³² Car Trajan je jednom doneo odluku na osnovu zajedničkog mišljenja Neracija i Aristona.³³ I drugi tekstovi izgleda da ukazuju da su dvojica pravnika zajednički davali odgovore, što baš i nije bila uobičajena praksa kod klasičnih jurisperenata.³⁴

Izgleda da međusobno uvažavanje Neracija i Aristona prevazilazi uobičajeno poštovanje između pripadnika iste pravne škole i kolega u carskom savetu. Neće biti praterano ako pretpostavimo, mada treba podvući da je to samo hipoteza, da su njih dvojica bili ne samo dobre kolege nego i prisni prijatelji.

4. Umesto zaključka

Neracije, značajni rimski pravnik iz prvog i drugog veka, bio je, dakle, jedno vreme upravnik provincije Panonija, otprilike u periodu između 102. i 106. godine. To ga svrstava među velike rimske jurisperente koji su deo karijere proveli na prostorima koje su Rimljani nazivali Ilirikom, a koji približno odgovara regionu koji nazivamo Zapadni Balkan (podrazumevajući Ilirik u širem značenju, odnosno ne samo provinciju Dalmaciju nego i Panoniju, a ponekad i druge delove Balkanskog poluostrva).

Kolege iz Hrvatske su već odavno skrenule pažnju na činjenicu da su pravnici Pegaz, Javolen i Afrikanac obavljali činovničke odnosno namesničke dužnosti u provinciji Dalmaciji, dok je Modestin bio poreklom iz tog dela Imperije.³⁵ No, slika o stvarnoj ulozi koji su “naši” prostori imali u razvoju rimskog prava neće biti potpuna ukoliko se istraživanjem ne obuhvate i druge provincije koje su se u raznim periodima rimske istorije označavale kao Ilirik, a pre svega mislim na provinciju Panoniju. Kao što primer Neracija Priska pokazuje, bilo je još rimskih pravnika koji su boravili

³¹ D.7.1.7.3

³² *et est epistula Neratii ad Aristonem... (i postoji Neracijev pismo Aristonu... – D.19.2.19.2); Aristo Neratio Prisco scripsit... (Ariston je pisao Neraciju Prisku... D.20.3.3).*

³³ *consilio Neratii Prisci et Aristonis... (posavetu Neracija Priska i Aristona... D.37.12.5)*

³⁴ *Neratius et Aristo recte putant... (Neracije i Ariston ispravno smatraju... D.40.7.5.pr); et ita Neratio et Aristoni videtur et Pomponius probat... (i tako i Neracije i Ariston misle i Pomponije dokazuje... FV.83)*

³⁵ Smoldlaka-Kotur, 1983-1984, 87ss; Petrak, 2007, 170.

na ovim prostorima kao namesnici provincija, i moguće je da on nije poslednji na listi. Uz to dodajmo da je veliki broj rimskih imperatora rođen na ovim prostorima, od kojih su neki, poput Dioklecijana, Aurelijana i Konstantina, bili značajni kao zakonodavci. Dakako, epigrafski nalazi i tekstovi iz Justinijanove kodifikacije koji su upućeni stanovnicima i činovnicima u Iliriku nedvosmisleno potvrđuju da se rimsko pravo primenjivalo u praksi, mada ostaje otvoreno pitanje u kom obliku i u kojoj meri. I na kraju, najvažnije od svega: mada Ilirik nije bio veliki centar pravnih studija poput Rima, Bejruta i Konstantinopolja, ne sme se smetnuti s uma da su u pojedinim gradovima Ilirika duže ili kraće vreme radile carske kancelarije koje su izdale brojne konstitucije. Pretraga u elektronskom arhivu Bia pokazuje da od 8224 paragrafa Justinijanovog Kodeksa čak 258, odnosno preko tri posto od ukupnog teksta Kodeksa, otpada samo na konstitucije izdate u Sirmijumu. Uz to treba dodati izvestan broj konstitucija izdatih u Naisusu i Saloni, kao i onih koje su izdale carske kancelarije u drugim delovima Imperije, ali su upućene upravicima ilirskih provincija, ilirske dijeceze ili pretorske prefektуре (u vreme dok su postojale).

Dakle, uloga koju su Ilirske provincije imale u razvoju rimskog prava, iako svakako nije bila velika, nije bila ni zanemarljiva. Kako pokazuje primer Neracija Priska, mozaik o rimskom pravu i rimskim pravnicima na ovim prostorima još nije u celosti složen. Ima još toga što bi se u budućnosti moglo staviti u fokus pravne nauke.

Summary: The Jurisprudent Neratius Priscus

Politician and jurist which for a while, most probably in the periode between 102 and 106 a. D., performed function of administrator of Province of Pannonia. He was a renewed legal expert and member of Imperial council (*consilium principis*). As a student of Celsus the Elder, he was after his death, together with Celsus the Younger, leader of the Proculean legal school of thought. The biggest influence on him had Labeo, but he's also closely related to a less known jurisprudent Aristo. He gaved a big importance to legal rules and moral principles, and was under influence of both italic moralist tradition and stoic philosophy

Keywords: Gent of Neratii, Neratius Priscus, Aristo, Labeo, Roman law, jurisprudence, Pannonia, Illyricum

BIBLIOGRAFIJA

Pravni izvori

CO.12.7.7	D.15.1.11.3	D.18.3.4.1
D.1.2.2.53	D.15.1.32.2	D.18.3.5
D.1.3.21	D.15.1.55	D.19.1.11.10
D.1.7.4	D.15.1.9.1	D.19.1.11.13
D.10.2.18.7	D.15.3.18	D.19.1.11.7
D.10.2.20.7	D.15.3.19	D.19.1.11.8
D.10.2.54	D.15.3.19	D.19.1.13.14
D.10.3.7.1	D.16.2.4	D.19.1.31.1
D.10.4.3.11	D.16.3.1.21	D.19.1.31.2
D.10.4.5.4	D.16.3.18	D.19.1.31pr
D.10.4.9.8	D.16.3.30	D.19.1.6.1
D.11.3.11pr	D.17.1.12.5	D.19.2.19.2
D.11.3.9.3	D.17.1.22.8	D.19.5.6
D.11.7.20pr	D.17.1.26.7	D.2.11.14
D.12.4.3.5	D.17.1.35	D.2.14.27pr
D.12.4.8	D.17.1.39	D.2.14.58
D.12.6.41	D.17.1.39	D.20.16.85
D.12.6.63	D.17.2.52.16	D.20.2.3
D.13.1.12.2	D.17.2.62	D.20.2.4.1
D.14.6.7pr	D.18.1.57pr	D.20.2.4pr

D.20.3.3	D.30.118	D.40.7.17
D.21.1.25.3	D.30.124	D.40.7.5.pr
D.21.2.37.2	D.30.13	D.41.1.13.1
D.21.2.48	D.30.45pr	D.41.1.13pr
D.22.1.14.1	D.31.67.6	D.41.1.14.1
D.22.6.2	D.32.24	D.41.1.14pr
D.23.3.20	D.33.7.12.35	D.41.1.15
D.23.3.30	D.33.7.12.4	D.41.10.3.
D.23.3.5.6	D.33.7.12.43	D.41.10.5.1
D.23.3.5.8	D.33.7.23	D.41.10.5pr
D.23.3.53	D.34.2.32.6	D.41.2.3.3
D.24.1.13.2	D.34.3.8.2	D.41.3.40
D.24.1.26.1	D.35.1.6.1	D.41.3.41
D.24.1.44	D.35.1.7pr	D.41.3.8pr
D.24.1.5.5	D.35.2.82	D.42.4.7.16
D.24.3.17.2.	D.36.1.1.19	D.43.20.6
D.24.3.17pr	D.36.1.23.3	D.43.24.7.1
D.25.1.15	D.36.1.65.12	D.44.1.21
D.25.1.16	D.36.3.13	D.44.2.11pr
D.26.1.18	D.37.10.9	D.44.2.27
D.26.3.2.1	D.37.12.15.	D.44.2.9.1
D.26.3.2pr	D.37.12.5	D.44.4.11.1
D.26.7.52	D.38.1.49	D.44.4.11pr
D.27.10.9	D.38.1.50.1	D.44.4.4.18
D.27.3.9.1	D.38.1.50pr	D.45.3.22
D.28.5.55	D.39.2.47	D.45.3.24
D.28.5.9.14	D.39.2.9.3	D.46.6.11
D.28.59.1	D.39.3.1.2	D.46.7.16
D.28.59.17	D.39.6.43	D.47.10.1.8
D.29.2.59	D.4.3.19	D.47.10.1.9
D.3.2.11.3	D.4.6.15.3	D.47.10.41
D.3.3.27.1	D.40.4.46.	D.47.10.7.5.
D.3.5.17	D.40.4.7	D.47.2.43.1

D.47.2.65	D.7.1.7.3	D.8.6.12
D.47.2.84.1	D.7.1.7.3	D.9.2.23pr
D.47.2.84pr	D.7.2.3.2	D.9.2.27.9
D.47.9.8	D.7.2.3pr	D.9.2.53
D.5.3.13.3	D.7.2.3pr	D.9.2.9.2
D.5.3.57	D.7.8.10.2	D.9.4.21.6
D.50.1.9	D.7.8.23	FV. 54
D.50.16.85	D.8.2.19pr	FV.71
D.50.17.191	D.8.3.2.1	FV.75.3
D.50.5.4	D.8.3.2.2	FV.79
D.6.2.17	D.8.3.2pr.	FV.81
D.6.2.9.3	D.8.3.3.1	FV.82
D.7.1.33pr	D.8.3.3.3	FV.83
D.7.1.4	D.8.3.3pr	FV.85
D.7.1.44	D.8.3.5.1	
D.7.1.61	D.8.5.2.2	

Epigrafski izvori

- *CIL XV* 8008
- *CIL IX* 2454
- *CIL IX* 2455

Literarni izvori

- Hist. Aug. *Hadr.* 4.1
- Hist. Aug. *Hadr.* 18.1
- Plinius, *Epistulae*, 1.22

Literatura

- Camodeca G. 1976, *La carriera del giurista L. Neratius Priscus*, Atti Accad. Scienze mor. e polit. Napoli 87/1976, 19-38.
- Carvaterra A. 1984, «*Ius finitum*» e «*facti interpretatio*» nella epistemologia di Nerazio Prisco (D. 22.6.2), Studi Biscardi, Milano 1984, 405-436.
- Eck W. 1983, *Zur Familie der Neratii aus Saepinum*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 50/1983, 195-201.

- Enchedé J. J. 1829. *Dissertatio juridica inauguralis de Tito Aritone: jurisconsulto romano*, Lugduna Batavorum 1829.
- Giffard A. 1950, *La crise dans la chasse aux interpolations. II. Les idées d'Ariston sur les contracts innommés D. 2.14.7*, Conf. Inst. Dr. Rom. Paris 1950, 69-76.
- Gnoli F. 1992, *Nerazio e Paolo, sul furto di 'res hereditaria'*. Testimonium Amicitiae, Milano 1992, 169-179
- Greiner R. 1973, *Opera Neratii. Drei Textgeschichten*, Freiburger Rechts- und Staatswissenschaftl. Abhandlungen, Band 37/1973, 182 ss.
- Maifeld J. 1991, *Die aequitas bei L. Neratius Priscus*, Trier 1991.
- Mantello A. 1990, *I dubbi di Aristone*, Ancona 1990.
- Mayer-Maly Th. 1962, *Voce "Titius Aristo"*, PWRE. Suppl. 9 col., 1962, 1395-1397.
- Nagy T. 1980, *Die zwei L. Neratii Prisci und Neratius Priscus der Jurist*, Acta Antiqua Acad. Scient. Hungaricae 28/1962, 411-436.
- Orestano R. 1965, *Voce "Nerazio Prisco"*, Novissimo Digesto Italiano XI/1965, 233.
- Petrak, M. 2007, *Rimska pravna tradicija i hrvatska pravna kultura*, 169-182, u: Stein. P. *Rimsko pravo i Europa. Povijest jedne pravne kulture.*, preveo: N. Petrak, Zagreb 2007.
- Sargenti M. 1997, *Da Labeone ad Aristone. Continuità o antitesi?*, Causa e contratto nella prospettiva storico-comparatistica. II Congresso Internazionale ARISTEC, Torino 1997, 145-149.
- Scarano Ussani V. 1977, *Ermeneutica, diritto e 'valori' in L. Nerazio Prisco*, Labeo 23/1977, 146-198
- Scarano Ussani V. 1979, *Valori e storia nella cultura giuridica fra Nerva e Adriano. Studi su Nerazio e Celso*, Napoli 1979.
- Scarano Ussani V. 1995, *Il 'probabilismo' di Titius Aristo*, Ostraka 4/1995, 315 ss.
- Sitzia F. 1983, *Il conservatorismo di Nerazio*, Labeo 29/1983, 33-44.
- Syme R. 1957, *The Jurist Neratius Priscus*, Hermes 85/1957, 480-493.
- Syme R. 1965, *Governors of Pannonia Inferior*, Historia 14/3/1965, 342-361.
- Syme R. 1984, *P. Calvisius Ruso. One Person or Two?*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 56/1984, 173-192.
- Tafaro S. 1976, *Considerazioni minime sul metodo di Titius Aristo*, Seminario romanistico Gardesano (19-21 maggio 1976), Milano 1976, 49-55.
- Vidman L. 1984, *Die Familie des L. Neratius Marcellus*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 43/1984, 377-384.